

■ En gjennomgang av gamle myter

“Diskusjonen” Huxley-Wilberforce 1860

Av lærer Jostein Andreassen

Du har sikkert også funnet det ut – gamle myter er nesten umulig å utrydde. Og det fins en god del av dem innen evolusjonsbiologien. Det verste er at så få tilhengere av denne gjør noe med disse mytene, selv om de er usanne. Tvert imot, de fleste gjenforteller dem, og det med en viss triumf, trolig fordi de er skapt for å fremme deres sak. Sannhetsgehalten kommer åpenbart i andre rekke.

Oxford University Museum of Natural History

Huxley versus Wilberforce

Ta nå for eksempel den gjenstridige fortellingen om “diskusjonen” mellom anatomen/paleontologen Thomas Henry Huxley (“Darwin’s bulldog”; 1825-1895) og biskopen i Oxford, Samuel Wilberforce (“Soapy Sam”; 1805-1873). Denne skal ha funnet sted under det årlige møtet i the British Association of the Advancement of Science den 30. juni 1860. Selve åstedet var den største salen i et nytt bygg, Oxford University Museum of Natural History.

Utenfor museet er faktisk reist en minnestein over hendelsen hvor det står: *On 30. June 1860 Thomas Henry Huxley, Samuel Wilberforce and others debated Charles Darwin’s Origin of Species in the Museum 1860 - 2010.*

Det skal sies til tekstskaperens fordel denne gang at ordlyden er nøytral. Den har heldigvis også med i ordlyden “and others” – det blir som regel helt oversett at det var mange som hadde ordet under “diskusjonen”, og ikke bare slik som myten vil ha det til, nemlig biskopen, anatomen og skipperen på the Beagle, kaptein FitzRoy.

Den engelske utgaven av Wikipedia framstiller det hele bl.a. slik, også ganske nyansert (J.A.s bemerkninger satt i klammer):

Debatten har blitt kalt “en av de store fortellingene i vitenskapens historie”, og den er ofte betraktet som det avgjørende øyeblikk for det at evolusjonen ble akseptert. Datiden gav den imidlertid bare noen få korte notiser i avisene, og Brooke [en av dem som studert episoden nøyer] argumenterer at “episoden forsvant nesten fullstendig fra den offentlige oppmerksomhet inntil den gjenoppstod i 1890-årene [altså over 30 år etterpå] som en hensiktsmessig hyllest til en nylig avdød helt innen vitenskapelig undervisning [Thomas Henry Huxley som døde 1895]. Bemerk også at de samtidige beretningene til deltakerne ble stort sett [på 1890-tallet] erstattet av et slags utbroderte versjoner (se den mye senere tilføyelse til Huxleys bemerkning til Brodie, for eksempel) [Om dette, se nedenfor]. Den store populariteten til anekdoten i det 20. århundre skyldtes stort sett skiftende holdninger til evolusjon og anakronistisk nytolkning av de aktuelle hendelsene.

Myter stadfestes og fornyes

Ja, det går sannelig mange fantasifulle historier om denne diskusjonen. Og selv hørte jeg Nrk-radio utbrodere disse under et besøk i Oxford i forbindelse med Darwin-jubileet i 2009. Programmet “Verdt å vite” (Nrk2; Ivar Grydeland)

var på besøk i Oxford. Det ble en ny stadfesting av de gamle mytene der de – selvsagt – helt ensidig ble benyttet til å tale til fordel for evolusjonsbiologien og “vitenskapen”, og der alle Darwins motstandere, også selvsagt, ble framstilt som dumme og bakstreberske. Forfatteren Lucas melder om det samme i et program om Darwin fra BBCs side den 12. og 15. desember 1978.

Jeg vil her peke på noen momenter om denne “diskusjonen”, [og i nettutgaven] vise til kilder, så kan de interesserte undersøke saken selv. Mye av dokumentasjonen er forholdsvis lett tilgjengelig, og det er svært få av dem som tar sannhetsgehalten i mytene opp noenlunde grundig. Men noen gjør, og de er uthevet i litteraturlisten [igen, se nettutgaven, red.]

Håper det ikke er sant

La oss først ta for oss de mytene som er lettest å tilbakevise. Den første gjelder et utsagn som alle har hørt, som “biskopsfruen” skal ha kommet med:

«Men da tilhørerne forlot salen, ble det hørt at fruen til biskopen av Worcester sa følgende til sin ledsager om sin mening om evolusjonsteorien: *La oss håpe det ikke er sant. Men hvis det er sant, la oss håpe [be om] at det ikke blir offentlig kjent.*»

Om denne historien kan en bare si: Den er rent vrøvl. Kilden lar seg ikke oppdrive. Det ser ut som om historien oppstod på 1890-tallet og siden har levd sitt eget liv.

Kapteinen med bibelen

Så var det kaptein FitzRoy. Det er ikke måte på hvor latterliggjort denne dyktige, flotte mannen er blitt av evolusjonister. Det har tilsynelatende kun med hans religion å gjøre som de delvis har pådyttet ham helt i strid med hva som kan dokumenteres. Konflikten mellom ham og Darwin om bord på HMS Beagle blir også sterkt overdrevet samtidig som hans biblisistiske innstilling blir framhevet. Sannheten om akkurat det er som han selv sier i 1839: *Under verdensomseilingen var han ikke-troende.*

Usannhetene om kapteinen kulminerer i myten om hans opptreden under diskusjonen i 1860. Der skal han ha reist seg under “tumultene”, løftet en “immense” bibel høyt over hodet og innprentet forsamlingen heller å tro på Guds ord om skapelsen enn å basere seg på menneskelige teorier.

Dette med at bibelen var så “immense”, det går igjen hele tiden. “Immense” betyr “umåtelig stor”. Ingen tvil, han reiste seg virkelig nok og holdt opp en bibel, men var bibelen “immense”? Har du noen gang sett en umåtelig stor bibel? En skjønner jo at dette er en banalisering, hvor store bibler finnes egentlig, hvor stor bibel kan et menneske klare å løfte? Dette er en ironisk bemerkning som fungerer som en latterliggjøring av mannen. Fordi han åpenbart trodde på Bibelen, skal han framstilles som et håpløst skrik fra fortiden. For finnes det i mange evolusjonisters øyne noe dummere enn å tro på Bibelen?

Kvinnen som besvimte

Så dette med at en kvinne besvimte under oppstyret som skal ha oppstått etter Huxleys innlegg. Opplysningen stammer fra Hookers brev til Darwin 2. juli 1860. Men vanligvis blir det ikke nevnt at salen møtet foregikk i, var fullt lang tid

i forveien, og det var sommer. Rommet “var proppet med mellom 700 og 1000 personer”. Der var store vinduer nedover hele vestsiden av rommet, og vinduskarmene “were packed with ladies” som satt og viftet med lommetørklærne sine. Da Thomas Henry Huxley kom med sitt innlegg, hadde møtet vart i mer enn halvannen time (Draper talte en time, så kom Ferrar, Greswell, Dingle og Beale med sine innlegg, deretter talte Wilberforce ca. en halv time). En skulle tro det ble ganske varmt og tett i salen etter hvert, og der var definitivt ikke noe friskluftsanlegg. Darwins biograf Janet Browne nevner noe om at “one over-stretched scientist’s wife in the early months of pregnancy gave up completely and fainted”. Så kan en spørre hvor oppsiktsvekkende det er at en kvinne i sin tidlige graviditet besvimer i en slik setting, og om det er noe å lage et nummer av? Selvsagt bare dersom det kan tjene til å latterliggjøre evolusjonsmotstandere ...

Herren har overgitt ham

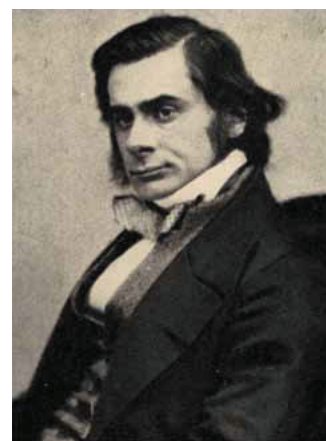
Så kommer vi til utsagnet som er tillagt T. H. Huxley. Før han tok ordet i debatten, skal han ha hvisket til sin sidemann Sir Benjamin Brodie, presidenten i the Royal Society: «The Lord hath [has] delivered him [biskopen] into mine hands.» Men utsagnet dukker faktisk først opp mer enn tre tiår senere.

Mer om “debattantene”

Samuel Wilberforce var tredje sønn av William Wilberforce, en fremragende britisk politiker som ble særlig kjent for sin kamp mot slavehandelen. Samuel W., biskop i Oxford fra 1845, var på sin side en glimrende taler som hadde ordet i sin makt. Engelsk Wikipedia betegner ham som «en av de største folketalerne i sin tid». Han var «en dominerende intellektuell kraft blant konservative anglikanere» (Gould.) På møtetidspunktet var han faktisk visepresident i the British Association, som arrangerte møtet. Han var kjent som en dyktig amatørgeolog og amatørornitolog. Lucas skriver at han var «litt av en ornitolog». Han «gikk ut i 1826 og tok en “first class” i matematikk og en “second” i klassiske vitenskaper» (eng. Wikipedia). Hans kritikk av Darwins bok *On the Origin of Species* (1859) står på nettstedet The Victorian Web og er på hele 19 A4-sider med liten skrift (ca. 19 000 ord).

Samuel Wilberforce

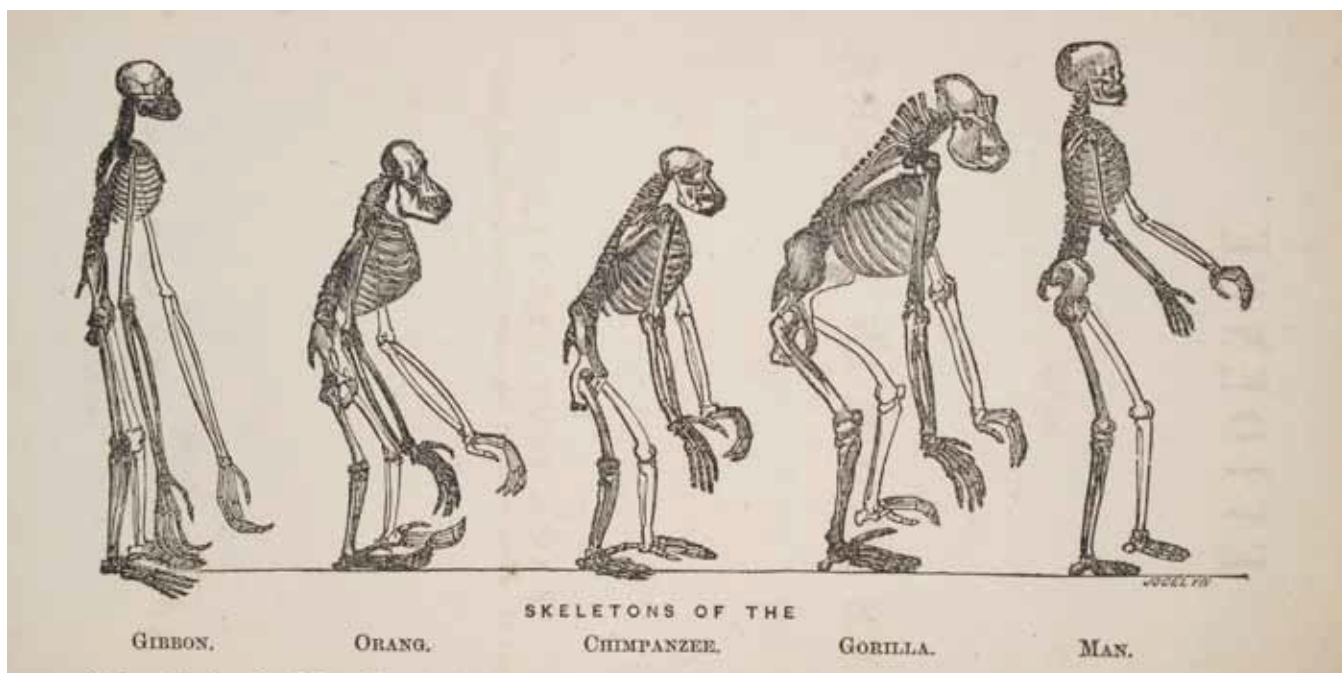

T. H. Huxley i 1857

Thomas Henry Huxley var i 1860 professor i naturhistorie ved the Royal School of Mines i London. Han var særlig kjent som en dyktig anatom og fysiolog. På 1840-tallet var han med HMS Rattlesnake på oppdagelsesferd på sørlige breddegrader. Da fungerte han som assistentlege, men ble etterhvert en allsidig biolog. Han hadde forsvart Darwins bok på en dyktig måte i The Times i 1859. Siden ble han kjent som "Darwin's Bulldog". Fra ham stammer ordet "agnostiker". I 1863 skrev han boken *Evidence as to Man's Place in Nature* der vi ser den aller første presentasjon av en rad med skjeletter fra ape til menneske, noe Darwin siden har helt urettmessig fått æren for. Norsk Wikipedia skriver lite om Huxley, men fremstiller ham som en som var «særlig kjent for sine voldsomme diskusjoner» med Wilberforce.

om episoden til Darwin og sier: «Hva Hooker ikke sier, var at biskopen, etter to timers kjedelige taler i et innelukket rom, prøvde å lette opp atmosfæren i møtet med en vits som tydelig bommet på blinken [da.: ramte helt ved siden af]. Han snudde seg mot Huxley og spurte om det var på bestefarens eller bestemortens side at han nedstammet fra en ape.»

Men det som sjelden nevnes, er at biskopen i så fall viser tilbake til den harde diskusjonen Huxley hadde haft med sin hovedmotstander anatomen Richard Owen i the British Association to dager før, den 28. juni: «På seksjon D-møtet i Oxford ble en artikkel lest som berørte Darwins bok, og en intens debatt fulgte. Owen fremholdt sterkt at hjernen til en gorilla skilte seg mer fra hjernen til mennesket enn fra hjernen til selv det laveste i dyreriket.» Dette var et angrep på Huxley

Huxleys "abeserie"; dengang opstillet uden skygge af evidens for det indbyrdes slægtskab; og det utrolige er – det er der heller ikke i dag! Jf. ORIGO 129, side 6 nederst.

Ape-spørsmålet

Dermed kommer vi til det mest interessante og mest omtalte emnet, Huxleys motsvar til biskop Wilberforces "apespørsmål". Hva sa egentlig biskopen? Og hva svarte egentlig Huxley? Gould stiller seg undrende til hele episoden. For å si det kort: Han avviser det hele. Vanligvis blir vi fortalt, sier Gould, at Huxley vant en utvetydlig og knusende seier, en nøkkelbegivenhet i Darwins triumf. Huxleys seier var et sentralt øyeblikk i kampen for vitenskap og fornuft og mot overtro og dogmer. Men det er ifølge Gould, ikke sant. Likevel, ifølge vitenskapshistorikeren James Moore, er «intet slag på 1800-tallet, unntatt Waterloo, bedre kjent».

Kildene spriker

[da.: kilderne peger i forskjellig retning] Hva sier så de skriftlige rapportene om det som faktisk ble sagt? I sin kjente Darwin-biografi viser Desmond & Moore til vennen Hookers brev

som svarte at de (konservative vitenskapsmenn og kirkeledere) hadde ikke noe å frykte dersom det skulle vise seg at aper var deres forfedre.

Tre vinnere?

Det er interessant at Wilberforce mente han selv hadde vunnet diskusjonen: «Så jeg kunne ikke unnsnippe og hadde en lang kamp med Huxley. Jeg synes jeg slo ham fullstendig.»

Huxley mente derimot at han hadde vunnet.

Hooker mente at han selv hadde vunnet debatten: "I have been congratulated & thanked by the blackest coats & whitest stocks in Oxford & plenty of ladies too have flattered me ..." («Jeg har blitt gratulert og takket av de svarteste jakkene [prester] og de hviteste strøpene [lorder, embetsmenn?] i Oxford og mange fine fruer har også skamrost meg ...») Brev fra J. D. Hooker til Darwin 2. juli 1860. Han sier også interessant nok at Huxleys ord ikke kunne høres.

Grundig ettersett

En rekke forfattere har gått nøye gjennom det som finnes av litteratur om emnet og vurdert det i forhold til hva som egentlig må ha skjedd på møtet. Til sammen foretar de en overordentlig disseksjon av det hele. Resultat: Legenden blir utsatt for et totalt slakt.

Gould skriver: «Det synes helt usannsynlig ut at det sentrale punktet i den offisielle versjonen [av legenden] kan være sann – nemlig at Wilberforce hånte Huxley ved å spørre han direkte om han kunne spore sitt personlige opphav fra besteforeldre tilbake til apene ...»

James har laget en større oversikt over alle kilder som finnes over episoden. Han nevner 12 brev og dagbøker, 14 samtidige aviser og tidsskrifter (hvorav svært få nevner “episoden” i det hele tatt) og 35 senere tekster og brev. Den kjente vitenskapshistorikeren (som er positiv til evolusjonsteorien) Michael Ruse skriver:

I vitenskapshistorien rager den [legenden om Huxley/Wilberforce] opp til der Arkimedes stiger opp i badekaret og til der den gamle Galileo bøyer seg ned på kne og tilbakekaller sin kopernikanske lære ... [...] Ta for eksempel sammenstøtet mellom Wilberforce og Huxley. Som en begynnelse, der var vissevis ikke den dramatikken og sterke opposisjonen som jeg gav i avsnittet i begynnelsen av denne prologen – et avsnitt

tilfeldigvis hentet fra [Leonard] Huxleys Liv og Brev som er utført av en pliktoppfyllende sønn. Rapporter fra samtiden antyder imidlertid heller at alle hygget seg veldig og at alle gikk glade og fornøyde videre til middag etterpå. Det er bare senere at denne historien ble omgjort til den ultimate kampen for vitenskapens sjel uansett hva det kostet og på bekostning av sannheten ...

Så altså, det er ikke mye igjen av legenden om “diskusjonen” mellom Huxley og Wilberforce. ■

Hvis du vil vide mere ...

læs *Darwinboken/Darwinbogen* i hhv. norsk og dansk (forkortet) udgave, Origo 2009

læs Wilberforces anmeldelse af *The Origin of Species* på http://www.victorianweb.org/science/science_texts/wilberforce.htm

Litteraturlisten

findes i netudgaven, se Origo Norges netside: www.origonorge.no

Netudgaven indeholder også et større noteapparat. Red.

■ Darwin i vores videnshuller

Skoleelever stiller spørsmål “til Darwin”

»Mod alt hvad vi har lært«

ORIGO har interviewet en biologilærer. Hendes elever stiller kritiske spørgsmål “til Darwin”. Bl.a. til den kemiske evolution: »Hvordan kan *tilfældigt opståede* aminosyrer i urhavet pludselig blive til en levende celle? Vi har jo ellers lært i fysik at der ikke kan opstå noget levende af noget dødt.« – OG »hvis de første dyr/flercellede organismer er opstået tilfældigt, hvordan har de så kunnet formere sig? Så må der jo have været flere “ens tilfældigheder”?« – [ORIGO: Ja, normalt skal der jo to til en tango.]

Fra løs formodning til sikker viden.

I biologibogen *Bios 3* hedder det sig: »Vi véd ikke med sikkerhed hvordan de encellede organismer blev flercellede. Vi véd at encellede organismer formerer sig ved simpel celledeling. En bakterie deler sig – og så er der to. De deler sig videre, og så er der fire. Ingen af de fire hænger sammen efter delingen. Men det kunne jo ske at de ved en fejl ikke slap hinanden helt.« – Tankerækken fortsætter, og pludselig er det et faktum i bogen at sådan er det foregået.

Skoleeleverne spørger nu: »Hvordan kan det her være en videnskabelig forklaring: Først fremsætter man en tanke; og lige pludselig så er det viden?«

Lange halse eller lange næser

Darwin-i-hullerne-forklaringen på at giraffen har fået den lange hals, er jo at dyret har strakt hals efter bladene i trætoppene i årmillionernes løb. Skoleelevernes spørgsmål lyder hertil: »Hvis det har taget så lang tid for evolutionen at give giraffen dens lange hals, så må dyret jo have levet af noget andet i mellemtiden, fx græs. Men hvorfor skulle det så være en fordel for giraffen at udvikle den lange hals?« – OG »hvis vi går og strækker hals hver dag, får vi så børn (eller børnebørn) med længere halse?« [ORIGO: Ja, de kunne jo risikere at stå tilbage med nogle lange næser i stedet. For slet ikke at tale om at vi i betænkelig grad nærmer os Lamarck. (Ham med de erhvervede egenskaber der nedarves.) En flirt som selv Darwin ikke kunne sige sig helt fri for, se *Darwinbogen*, Origo 2009.]

ORIGO siger tak til Else Lange, biologilærer ved Gideonskolen, for at samle nogle af sine elevers meget logiske spørgsmål.